

2-bosqich 1-semestr.
7-mavzu:Kesim va uning ifodalanishi

TILAME

Ona tili

Abdukadirova M.M.

Reja:

1. Kesim haqida ma'lumot.
2. Kesimning ifodalanishiga ko'ra turlari.
3. Kesimning tuzilishiga ko'ra turlari.

TIIAME

Kesimlik (shaxs-son, zamon, tasdiq-inkor, modal) ma'nosini ifoda etgan gapning markaziy bo'lagi kesim deyiladi.

Kesimlik ma'nolari kesimlik shakllari orqali ifodalanadi. Har bir kesimlik ma'nosi alohida-alohida ifodalanishi mumkin.

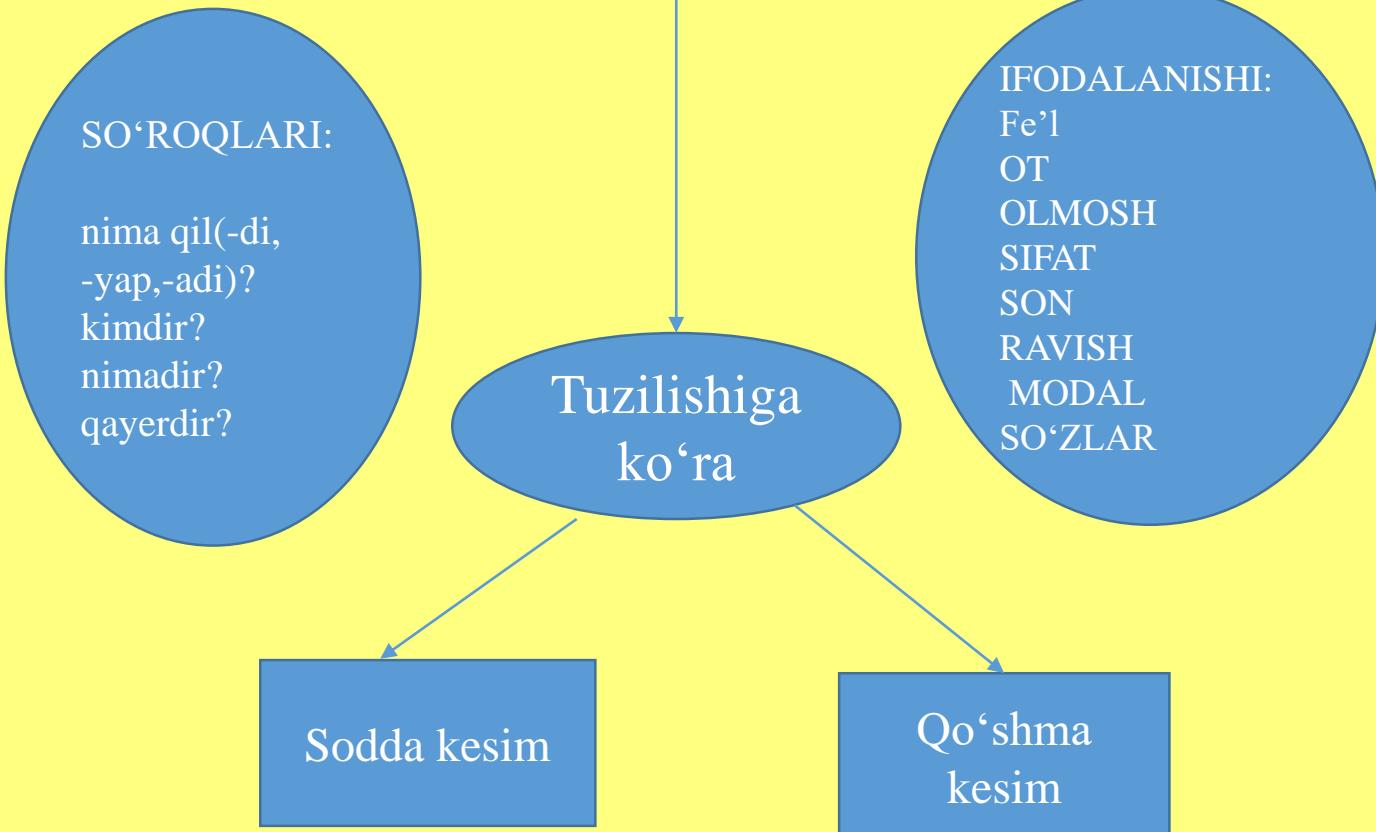
Masalan, yozmasaydim so'zida -ma (tasdiq-inkor) -say (mayl) -di (zamon) -m (shaxs-son). Bitta kesimlik shakli bir necha kesimlik ma'nolarini ifodalaydi. Masalan, kel-di (o'tgan zamon, III shaxs, tasdiq, aniqlik mayli) yoki o'quvchi-man (I shaxs, hozirgi zamon, tasdiq, aniqlik mayli). Ba'zan kesimlik ma'nolari hol shakli orqali ifodalanadi. Masalan, Kel (kelasi zamon, II shaxs, tasdiq-buyruq mayli) yoki Men o'quvchi (I shaxs, hozirgi zamon, tasdiq, aniqlik).

KESIM

TILAME

TILAME

KESIMNING IFODALANISHI.

FE'L

-Kitob ochiq yotardi.

Sifat

-Toshkent go‘zal!

Ot

*-Temur davlatining markazi
Samarqand edi.*

Ravish

-Vatan sarhadlari poyonsiz

KESIMNING IFODALANISHI .

TILAME

Son

-Ikki o'n besh **bir** o'ttiz.

Olmosh

-Bu uzuk meniki.

Ibora

-Otam lom-mim demadi.

Kesim ifodalanishiga qarab 2 xil bo‘ladi.

TILAME

- Fe'l yoki uning sifatdosh, ravishdosh shakllari bilan ifodalanadi:

1. Sodda fe'l-kesim: Men keldim.

2. Murakkab fe'l-kesim:

*- Odamlar tarqala boshladи,
- Olimjon kunda bir keladigan bo‘ldи.*

Ot, sifat, son, olmosh, ravish, harakat nomi, modal so‘z bilan ifodalanadi.

1. Sodda ot-kesim: Uyat o‘limdan qattiq.

2. Murakkab ot-kesim:

Mehnatning noni shirin bo‘ladi.

Litsey yangi o‘quv yiliga ochilishi kerak edi..

TILAME

Fe’ldan ifodalanib, nima qilmoq? nima bo‘lmoq?
so‘roqlariga javob bo‘lgan kesimlarga fe’l kesim
deyiladi.

Masalan, kitob o‘qiyapman gapida o‘qiyapman nima
qilyapman? so‘rog‘iga javob bo‘lib, fe’l kesim
sanaladi.

Opam - shifokor gapida shifokor kim (dir)?
so‘rog‘iga javob bo‘lib, ot kesim hisoblanadi.

Sodda va qo'shma kesimlar.

TIIAME

Faqat bir so'z bilan ifodalangan kesimga sodda kesim, ikki va undan ortiq so'z bilan ifodalangan kesimga esa qo'shma kesim deyiladi. Masalan, *qirlarda lolalar ochildi* gapida *ochildi* sodda kesim, «*Lolazor*» *romanini o'qib chiqdim* gapida *o'qib chiqdim* bo'lagi qo'shma kesim sanaladi. Sodda va qo'shma kesimlar ifodalanishiga ko'ra sodda fe'l kesim va sodda ot kesim hamda qo'shma fe'l kesim va qo'shma ot kesimlarga bo'linadi. Masalan, 1. Dugonam tashqariga ko'z qirini tashladi. 2. Dadam kasalxonaning bosh shifokori hisoblanadi. Birinchi gapda **ko'z qirini tashladi** bo'lagi *nima qildi?* so'rog'iga javob bo'lib, qo'shma fe'l kesim, ikkinchi gapda esa **kasalxonaning bosh shifokori hisoblanadi** bo'lagi *kim hisoblanadi?* so'rog'iga javob bo'lib qo'shma ot kesim vazifasini bajaradi.

Mavzuga oid test topshiriqlari.

TILAME

1. Qaysi qatordagi gapda fe'l kesim mavjud?
  - A. Luqmoni hakimning jahli chiqibdi
  - B. Dehqonning gaplari Luqmonga qattiq ta'sir qilibdi
  - C. Boshqa xonada bolalar uqlab qolishibdi
  - D. A,B va S
2. Qaysi gapda kesim ibora bilan ifodalangan?
  - A. Dadam qo‘li ochiq odam edilar
  - B. U birdaniga to‘nini teskari kiyib oldi
  - C. Qo‘l Yugurligi – oshga, til Yugurligi - boshga
  - D. Ozod yuraklarga baxt nuri to‘lgan

TIIAME

- 3. Qaysi gapda nomustaqlil kesim shakli qo'llangan?
  - A. Qalb salomat bo'lsa, aql ham, fikr ham salomat bo'ladi
  - B. Qani til bo'lsa-yu , u bilan suhbatlasha qolsa!
  - C. Bugundan boshlab aravachilar siz bilan borishsa
  - D. barcha javoblar to'g`ri
- 4. Qaysi qatorda ibora bilan ifodalangan kesim berilgan?
  - A. Ammamning zardali ovozini eshitib, damim ichimga tushib ketdi.
  - B. Qolaver-sa doktorlarga ham qiyin.
  - C. o'sha yulduz seniki.
  - D. Faridaning onasi har bir harakatini ko'zdan kechirdi.
  - E. A va D

Uyga vazifa: Matnni o‘qing. Ot kesimni shakllantiruvchi vositalarni alohida ko‘chirib yozing.

TIIAME

«XAYR XX ASR, SALOM XXI ASR!»

Yaponiyada o‘tkazilgan xalqaro rasmlar ko‘rgazmasi ana shunday nomlandi. Dilfuza esa yer yuzi bo‘yicha shu tanlovda ishtirok etgan 5000 ishtirokchi ichida g‘olib bo‘ldi.

Izboskanning To‘rtko‘l qishlog‘ida yashovchi Dilfuza Matboboyeva yuzlab, minglab iqtidorli yoshlarimizning biri, xolos. O‘zbekiston bag‘rida hur shamollar o‘stirayotgan bunday navnihollar hali behisob.

Kelayotgan asr Sharq asri va, albatta, O‘zbekiston asri bo‘lishi shubhasizdir. Zero, bugungi Dilfuzalar tashlagan odimlar XXI asr shohsupalariga qo‘yilgan ilk qadamlarimizdir.(*M. Otamirzayeva*)